مجله‌ی غدد درون‌ریز و متابولیسم ایران
دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ـ درمانی شهید بهشتی
دوره‌ی پانزدهم، شماره‌ی ۱، صفحه‌های ۲ ـ ۱ (اردیبهشت ۱۳۹۲)

با مشکل مرور همتا برای مجلات چه کنیم

سرمقاله

دکتر صالح زاهدی اصل

گروه فیزیولوژی غدد، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، سردبیر مجله‌ی بین‌المللی غدد درون ریز و متابولیسم، سردبیر مجله‌ی غدد درون‌ریز و متابولیسم ایران، **نشانی مکاتبه‌ی نویسنده‌ی مسئول:** پژوهشکده‌ی علوم غدد درون‌ریز و متابولیسم، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ـ درمانی شهید بهشتی، دکتر صالح زاهدی‌اصل؛ e-mail: zahedi@endocrine.ac.ir

مقدمه

یافته‌های اقدامات علمی به صورت‌های مختلف می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. بهترین راه استفاده از این نوع یافته‌ها تبدیل آن‌ها به یک محصول و یا یک روش است که بتواند به طور مستقیم مشکلی از مشکلات بشر را حل نماید، اگرچه تعداد کمی از یافته‌ها برون‌داد این‌گونه دارند. نتیجه‌ی تعداد بیشتری از طرح‌های تحقیقاتی در راستای ارتقا دانش و به طور معمول انتشار مقالات علمی در مجلات معتبر دنیا است.[۱] در زمان دسترسی تعداد ۲/۶ میلیون مقاله ثبت شده در pubmed عرصه‌ی پزشکی وجود داشت.[۲] انتشار دست‌آوردهای علمی می‌تواند از رسانه‌های عمومی مانند رادیو، تلویزیون، خبرگزاری‌ها، روزنامه‌ها و نیز مجلات علمی تخصصی شناخته شده باشد، اما زمانی این یافته‌ها مورد توجه و تفکر قرار می‌گیرد که انتشار آن در مجلات با مرور همتا صورت گرفته باشد.[۳] تعداد ۳۴۲۸ مجله‌ی علمی ـ تخصصی با مرور همتا در عرصه‌ی علوم پزشکی منتشر می‌شود. چاپ مقاله پس از مرور همتا نشان‌دهنده‌ی بررسی شدن آن توسط اهل علم و فن در تخصص مربوطه می‌باشد.[۲]

مرور همتا

منظور از مرور همتا بررسی مقاله از نظر محتوا، روش مطالعه، اعتبار یافته‌ها و نیز منطقی بودن تفسیرها و استدلال‌ها می‌باشد. مرور همتا سابقه‌ی طولانی دارد و آن‌گونه که منابع نشان می‌دهد به قرن هیجدهم برمی‌گردد.[۴] البته مرور همتا شامل ثبت اختراع، ادعاها و دیده‌ها نیز می‌شود. مرور همتا سبب می‌گردد مشخص شود آیا بررسی منابع به خوبی صورت گرفته، موضوع پژوهش جدید است و نوآوری دارد، تئوری قوی پشت در پس زمینه‌ی مطالعه بوده، آیا روش به کار گرفته مناسب است و می‌تواند در اثبات تئوری به کار گرفته شود. مرور همتا مشخص می‌نماید آیا مورد مطالعه و حجم نمونه مناسب هستند و روشی آماری به کار گرفته شده در بررسی یافته‌ها مناسب است، هم‌چنین مشخص می‌گردد آیا یافته‌های ارایه شده کافی است و به صورت ساده، قابل فهم ارایه شده‌اند و در آخر اینکه آیا یافته‌ها به خوبی تفسیر شده‌اند و با یافته‌های دیگران به خوبی مقایسه شده‌اند، نکات قوت و ضعف مشخص شده و در نهایت نتیجه‌گیری منطقی از پژوهش در دسترس است.[۵]

چه کسی مرور همتا را انجام می‌دهد؟

از نظر علمی مرور همتا باید توسط کسی صورت گیرد که کمینه در آن رشته‌ی تحصیلی هم‌تراز خود نویسنده‌ی مقاله باشد، به آن موضوع احاطه داشته باشد و بتواند بررسی نقادانه و سازنده داشته باشد.[۶] به طور معمول این کار از عهده‌ی اعضا هیئت علمی دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی و دیگر مراکز علمی برمی‌آید. انتظار می‌رود کسی که روی موضوعی مرور همتا می‌نماید در حال کار روی موضوع باشد و یا عرصه‌ی پژوهشی ایشان فاصله‌ی چندانی با موضوع نداشته باشد.

چرا باید مرور همتا صورت بگیرد؟

اگر چه بعضی پژوهش‌گران و دست اندرکاران نشر موثر بودن مرور همتا را مورد پرسش قرار داده‌اند،[۷] اما هنوز هم مرور همتا به عنوان یکی از ابزارهای بررسی انتخاب و چاپ مقاله مورد استفاده قرار میگیرد. مرور همتا نه تنها ارزش مقاله را برای چاپ مشخص می‌نماید، بلکه در موارد متعدد جلوی سرقت‌های علمی را نیز می‌گیرد.[۸] اینجانب خود به

[Downloaded from ijem.sbmu.ac.ir on 2026-11-13]

عنوان سردبیر مجله شاهد بوده‌ام که داور مقاله مشخص کرده این مقاله در گذشته چاپ شده و یا برای چاپ به مجله‌ی دیگری نیز ارایه شده است. به عنوان داور نیز گاهی متوجه شده‌ام که مقاله در گذشته در جای دیگری چاپ گردیده است.

تشویق برای مرور همتا چه باشد؟

مرور همتا با چالش‌هایی روبرو می‌باشد. به دلیل زیادی مجلات و تعداد مقالات دریافتی بدون شک تقاضا برای مرور همتا افزایش یافته است، این در حالی است که تعداد مرورگران اگر کاهش پیدا نکرده باشد؛ افزایش نیز پیدا نکرده است. دلیل عدم تمایل به مرور همتا در بین افراد دانشگاهی این واقعیت است که در بیشتر موارد عایدی قوی برای فرد ندارد و هیچ قانون نوشته‌ای فرد را مجبور به این کار نمی‌نماید. در عین حال، تجربه ثابت می‌نماید ارسال مقاله به داورانی که به موقع و سازنده داوری می‌نمایند روز به روز بیشتر می‌شود.

مرور همتا در صورتی که بخواهد به صورت منطقی سازنده و اصولی صورت گیرد وقت‌گیر است، و اگر فردی مرور همتا را به موقع و با رعایت استانداردها انجام دهد بیشتر مقالات متعدد به سوی او سرازیر می‌شود. در حال حاضر، مشوق‌های در نظر گرفته شده چندان جذاب نبوده‌اند. بعضی از مجلات بین‌المللی امکان دسترسی داور را به بعضی از مجلات و منابع اطلاعاتی هرچند برای مدت محدود ممکن می سازند، بعضی‌ها تشویق مالی مختصری می‌کنند و بعضی‌ها فقط به دادن امتیاز و تشکر و قدردانی که شاید در ارتقا موثر باشد، اکتفا می‌نمایند.[۹] مجلات داخلی نیز به طور تقریبی به همین‌گونه عمل می‌کنند. تشویق مالی که بعضی از مجلات می‌کنند قابل توجه نیست و امتیازات اختصاص داده شده نیز محدودیت استفاده دارد و برای افرادی که در مراتب بالای دانشگاهی هستند ارزش آن‌چنانی ندارد. بنابراین به نظر می‌رسد مشوق‌های مادی آن‌گونه که باید و شاید آن‌قدر جذاب نیستند که بتوانند فرد را مجاب به داوری نماید. البته لازم به یادآوری است برخی از همکاران بزرگوار مرور برای مجلات خارجی را جزو افتخارات خود می‌دانند و الحق سنگ تمام می‌گذارند، اما برای مجلات داخلی اینقدر جواب نمی‌دهند تا سردبیر منصرف شود.

پس هنوز این پرسش باقی است که چه کسی و چرا باید مقالات را داوری نماید؟

به یقین می‌توان گفت در حال حاضر این داوران مرور همتا هستند که در انتخاب مقالات و انتشار آن‌ها کمک شایانی به سردبیر مجله می‌کنند. شاید تنها عاملی که هنوز این داوران را متعهد به این امر می‌کند احساس وظیفه است. به نظر اینجانب، وظیفه‌ی یک عضو هیئت علمی است که در حد قابل قبول داوری مقالات را انجام دهد. این احساس وظیفه تنها عاملی است که می‌تواند فرد را متقاعد به انجام داوری نماید، و بارها اتفاق افتاده فردی که به عنوان داور مقالات فرد مساعدت کننده‌ی خوبی نبوده، وقتی چاپ مقاله‌اش به دلایلی که بیشتر مشکل داوری است طول می‌کشد اعتراض می‌نماید. نکته‌ی قابل توجه این است که علاوه بر احساس وظیفه‌ی ثابت شده که داوری مقالات به ارتقا توانایی علمی فرد نیز کمک می‌کند، اگر هر هیئت علمی داوری کمینه یک مقاله در ماه را جزو وظایف خود بداند، هیچ سردبیری از نظر داوری مقالات دچار مشکل نخواهد شد و هیچ مقاله‌ای از نظر بررسی مقالات زمان زیادی را در انتظار نخواهد ماند. شاید لازم باشد با برگزاری کلاس‌ها یا کارگاه‌های بیشتر برای اعضا هیئت علمی دانشگاه در مجاب کردن، ترغیب و تعیین تکلیف و وظیفه در این امر موثر باشد.

References

1. Godlee F, Jefferson T. Peer Review in Health Sciences in UK: BMJ Publishing Group; 2003: 148, 7, 66, 71.
2. Available from: URL: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/p-mc/
3. Triggle CR, Triggle DJ. What is the future of peer review? Why is there fraud in science? Is plagiarism out of control? Why do scientists do bad things? Is it all a case of: "all that is necessary for the triumph of evil is that good men do nothing"? Vasc Health Risk Manag 2007; 3: 39-53.
4. Kronick DA. Peer review in 18th-century scientific journalism. JAMA 1990; 263: 1321-2
5. Armen Yuri Gasparyan1, George D Kitas. Best peer reviewers and the quality of peer review in biomedical journals. Croat Med J 2012; 53: 386-9.
6. Black N, van Rooyen S, Godlee F, Smith R, Evans S. What makes a good reviewer and a good review for a general medical journal? JAMA 1998; 280: 231-3.
7. Benos DJ, Bashari E, Chaves JM, Gaggar A, Kapoor N, LaFrance M, et al. The ups and downs of peer review. Adv Physiol Educ 2007; 31: 145-52
8. van der Heyden MA, van de Ven T, Opthof T. Fraud and misconduct in science: the stem cell seduction: Implications for the peer-review process. Neth Heart J 2009; 17: 25-9
9. Leanne Tite, Sara SchroterWhy do peer reviewers decline to review? A survey. J Epidemiol Community Health 2007; 61: 9-12.

[Downloaded from ijem.sbmu.ac.ir on 2026-11-13]